

ПОПОВНЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ РЕСУРСІВ ЯК ЗАСІБ ЯКІСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКИ ТА ОСВІТИ

Оксана ТАЧИНСЬКА

завідувач відділу комплектування та обробки літератури науково-технічної бібліотеки ІФНТУНГ

Фонд бібліотеки – головне джерело задоволення інформаційних потреб професорсько-викладацького складу, аспірантів, студентів, працівників вищого навчального закладу. Він є основою функціонування бібліотеки. Процес формування бібліотечного фонду (БФ) включає в себе такі етапи: створення, постійний розвиток і підтримку в належному стані. Він не припиняється до тих пір, доки існує бібліотека, і складає основу діяльності багатьох людей – від адміністрації до працівників відділу комплектування.

Основними способами підтримування відповідності БФ є придбання документів згідно профілю навчального закладу, розподіл їх по структурних підрозділах бібліотеки, перерозподіл у зв'язку із змінами, вилучення тих документів, які з різних причин перестають відповідати основній меті БФ. Все це можна назвати одним словом – КОМПЛЕКТУВАННЯ.

Існує три види комплектування:

- **поточне** – поповнення бібліотечного фонду документами, які щойно вийшли у світ;
- **ретроспективне** – поповнення бібліотечного фонду назвами та примірниками за минулі роки;
- **рекомплекткування** – очищення фонду від застарілих, зношених та непрофільних документів.

Найважливішим видом комплектування є поточне комплектування. Під час такого комплектування бібліотека отримує близько 80% нових надходжень.

Рекомплекткуванню підлягають документи, які не використовуються користувачами бібліотеки, тому що не відповідають профілю зони, яка обслуговується, або застарілі та зношені документи.

Поточне комплектування БФ відчуває на собі всі ускладнення періоду, який характеризується повною економічною кризою в державі, відсутністю стабільного фінансування бібліотек, знищенням державної системи книговидання і книгорозповсюдження на основі попередніх замовлень. Все це дуже ускладнює процеси комплектування і робить неможливим перспективне планування їх розвитку. Відбувається адаптування до нових умов, утверджуються нові шляхи виживання. В період становлення ринкових відносин комплектування перетворюється для бібліотек на головну проблему, яку вони не в змозі вирішити на сучасному рівні без допомоги державної політики в галузі культури. Ця політика повинна проводитися в кількох напрямках: відновлення стабільного державного фінансування

бібліотек на комплектування їх фондів, пільгове оподаткування книготоргових фірм і видавництв, які співпрацюють з бібліотеками, правове регулювання, що стимулює прийняття місцевих нормативних актів про бібліотечну справу, звільнення від податків благодійників та меценатів, які надають допомогу бібліотекам, створення пільгових умов для книгообміну між бібліотеками країн СНД, близького та далекого зарубіжжя.

У 2012 році бухгалтерією університету на придбання літератури було перераховано 21395,76 грн., що дало можливість придбати 364 книги.

В цілому за 2012 рік бібліотека отримала 11993 примірники видань (1050 назв), на загальну суму 176063,96 грн., в т.ч. з видавництва „Факел” 5295 примірників (44 % від загальної кількості надходжень). Навчальної літератури надійшло 8298 примірників (69% від загальної кількості надходжень), наукової – 1208 примірників (10% від загальної кількості надходжень).

Щодо джерел комплектування, не можна недооцінювати такого елементу цієї системи, як дарча література. Підвищується ефективність і значимість надходження нової літератури від користувачів, які компенсують нанесені фондам збитки. Крім того, фонди постійно поповнюються неопублікованими документами – дисертаціями, авторефератами. Тобто дисертаційні ради також слід розглядати як додаткове джерело комплектування. Зростає актуальність бібліотечного документообміну. Найбільшу кількість документів зазвичай надає з обмінного фонду НТБ НТУ „Київського політехнічного інституту”.

В загальному, джерела комплектування у 2012 році, як і в минулих роках, залишились традиційними.

№п/п	Джерела комплектування	Кількість примірників	Сума
1	Університетське видавництво „Факел” -балансових видань -небалансових видань	1512 3783	31516,95 -
2	Видавництва і книготоргові організації	364	20690,29
3	Заміна втрачених	1424	55498,25
4	Дарчі (безкоштовно)	2053	43447,47
5	Передплата періодичних видань	1490	-
6	Інші	1373	24911,00
Всього		11999	176063,96

Щодо передплати періодичних видань, ще у 2011 році намітилась негативна тенденція ГУДКСУ в Івано-Франківській області до невчасної

оплати рахунків, поданих університетом. Це призвело до того, що бібліотека не отримувала обласну пресу впродовж I кварталу 2012 року.

З метою надання науковцям університету можливості використовувати російські реферативні журнали, у II півріччі 2012 року було замовлено 5 електронних копій таких видань.

На 2013 рік сума передплати становила 99322,73 грн. для видань України і Росії, 2823,46 грн. – на місцеві періодичні видання (всього 185 назв газет і журналів для бібліотеки і структурних підрозділів).

Останнім часом у практику комплектування бібліотек інтенсивно впроваджується новий напрямок: використання видань на електронних носіях. За технологією розповсюдження електронні видання поділяються на **мережеві**, які доступні необмеженому колу користувачів через телекомунікаційні мережі, та **локальні**, які призначені для локального використання і випускаються у вигляді ідентичних примірників (тиражуються) на носіях, які можна переносити.

Як правило, надходження у бібліотеку електронних документів, веде до перебудови традиційної бібліотечної структури.

Ми живемо в час, коли досягнення комп'ютерних та інформаційних технологій так швидко проникають у наше приватне та професійне життя, що навіть така інституція, як бібліотека, набуває дещо іншого значення. Бібліотека нашого часу – це місце зберігання як традиційних документів, так і нових електронних ресурсів.

Комплектування бібліотечних фондів традиційним шляхом досить довготривалий та трудомісткий процес, який послідовно складається з багатьох етапів і по сукупності часових витрат може займати досить багато часу. Для формування бібліотечного фонду необхідне одержання оперативної та різноманітної інформації про книги. Одним з ефективних способів комплектування можна назвати розповсюдження фірмами інформації про новинки електронною поштою. Регулярно електронною поштою бібліотека отримує файли з переліком нових надходжень. У такому режимі бібліотека може працювати з окремими видавництвами. Серед них "Університетська книга", "Знання", ЦУЛ, "Кондор", „Періодика” й ін. Таке розповсюдження дає можливість одержати оперативну інформацію про нові книги.

Рівень інформатизації бібліотек вищих навчальних закладів є головною умовою ефективності впровадження нових освітніх технологій та вдосконалення бібліотечно-інформаційного забезпечення навчального процесу.

На сучасному етапі розвитку комп'ютерних технологій та впровадження їх в усі сфери життя суспільства потреба в електронній інформації постійно зростає. Свідченням цього є стрімкий розвиток проектів переведення на електронні носії (оцифрування) бібліотечних фондів, що отримали назву цифрових бібліотек. Із розмаїття цих проектів можна виділити національні (проекти в межах окремих країн), континентальні (наприклад, "Європейська цифрова бібліотека" - Europeana) та глобальний

міжнародний проєкт "Світова цифрова бібліотека" (World Digital Library). Вартість таких проєктів сягає сотень мільйонів, а то й мільярдів доларів.

Ідея зосередити всі джерела людського знання в одному місці дуже стара і існувала в багатьох цивілізаціях: досить згадати знамениту античну бібліотеку в Олександрії і великі енциклопедичні фонди в арабській, китайській і європейській цивілізаціях. Завдяки виникненню і розвитку Інтернету, ця ідея відродилася, на цей раз у формі "бібліотеки без стін" або віртуальної бібліотеки.

Інформаційні технології скоротили час на виконання інформаційних запитів, але їхній вплив на фонди поки що виражений меншою мірою. Стосовно книги здійснюється процес комплектування, а щодо електронного документа – організовується доступ. Однак, якщо документ переноситься на сервер бібліотеки, тобто стає реальною частиною її фонду, то можемо також говорити про комплектування електронними документами.

Формування фонду електронних документів – це нова бібліотечна технологія. Це одне з завдань, що вирішується в процесі створення наукової електронної бібліотеки.

Електронний документ мусить пройти шлях традиційного бібліотечного опрацювання – комплектування, каталогізацію, систематизацію, аналітичне опрацювання.

Традиційно фонди цифрових бібліотек формуються з оцифрованих (відсканованих) видань.

При такій технології продуктивність процесу багато в чому залежить від обладнання для сканування, вибір якого, у свою чергу, залежить від форматів видань, що підлягають оцифруванню.

Вибирають документи на сканування спеціалісти читальних залів. Зараз в університеті відкривається багато спеціальностей, викладаються нові дисципліни, які не забезпечені підручниками. Тому проводиться аналіз книгозабезпечення навчальних дисциплін, відібрані предмети, які зовсім не забезпечені літературою або малозабезпечені. На основі аналізу здійснювався пошук відповідних джерел в мережі Інтернет, проводилась їх обробка та реєстрація в базі даних електронної бібліотеки. Підручники, які є в читальних залах в одному-двох примірниках і користуються широким попитом, скануються і теж виставляються для перегляду в читальні-On-line на сайті бібліотеки.

Комплектування цифрових бібліотек сучасними виданнями може здійснюватися не лише шляхом оцифрування друкованих видань. Процеси підготовки видань до друку давно вже відбуваються за допомогою комп'ютерної техніки та інформаційних технологій. Існує низка спеціалізованих пакетів програмного забезпечення під загальною назвою "Настільні видавничі системи". Наслідком цього є те, що практично всі сучасні друковані видання мають електронний аналог у вигляді оригінал-макету.

Крім того, електронна бібліотека комплектується на основі існуючих електронних ресурсів структурних підрозділів університету. Тобто

факультети, кафедри формують свої електронні ресурси і передають у відділ інформаційних технологій бібліотеки, де документи реєструються у базу даних "Електронна бібліотека".

Цікавим в цьому відношенні є досвід роботи бібліотеки Хмельницького національного університету, де отримуються електронні копії документів з інших вузів згідно договорів про співробітництво. Університет заключив договори з такими ВНЗ:

- Тернопільський національний педагогічний університет;
- Харківський національний університет радіоелектроніки;
- Національний університет кораблебудування м. Миколаїв;
- Сумський державний університет.

Згідно договорів проводиться безкоштовний обмін електронними ресурсами. По електронній пошті надсилаються електронні документи, які також реєструються в базі даних електронної бібліотеки. Також у списку партнерів знаходиться і бібліотека Краківського університету ім. Тадеуша Костюшки; скануються документи з фонду бібліотеки.

Електронні бібліотеки покликані забезпечити інформаційну підтримку української науки і виробництва, представити здобутки вітчизняної науки у світовому інформаційному просторі, підняти роль бібліотек в інформаційній інфраструктурі суспільства, забезпечивши найбільш повне та оперативне задоволення інформаційних потреб усіх його представників у всіх регіонах України. Можна констатувати, що вартість створення електронної бібліотеки зростатиме з кожним роком, і немає підстав припускати, що бібліотечний бюджет збільшуватиметься в тих же пропорціях, а значить перед бібліотеками України постане ще одна економічна проблема.

Список використаної літератури

- 1 Вилегжаніна Т. Поточне комплектування – один із важливих аспектів управління формуванням бібліотечного фонду / Т. Вилегжаніна // Бібл. планета. – 2007. – № 4. – С. 4-7.
- 2 Жорнова О. Науково-методичне забезпечення навчального процесу у вищій школі: усталені нормативи та сучасні вимоги / Олена Жорнова, Ольга Жорнова // Вісн. Кн. палати. – 2012. – № 2. – С. 29-32.
- 3 Стрішенець Н. Відбір при комплектуванні: мистецтво чи наука? / Надія Стрішенець // Бібл. вісн. – 2009. – № 1. – С. 7-15.
- 4 Халікян Н. Тенденція розвитку поглядів на навчальну літературу для вищої школи / Наталія Халікян, Микола Яценюк // Вісн. Кн. палати. – 2012. – № 1. – С. 6-9.